

TADEUSZ KUŹMICKI

Uniwersytet Szczeciński, Instytut Nauk Teologicznych

<https://orcid.org/0000-0002-4638-2396>

Theodor Dieter, Wolfgang Thönissen (red.), *Der Ablassstreit. Dokumente, Ökumenische Kommentierungen, Beiträge*, Abteilung I. *Dokumente zum Ablassstreit*, t. I/1, *Vorgeschichte des Ablassstreits 1095–1517. Kirchliche Verlautbarungen, Recht, Theologie, Liturgie, Predigten, Ablassbriefe*, Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, Freiburg – Basel – Wien: Herder 2021, 551 s., EVA: ISBN 978-3-374-06349-9; eISBN (PDF) 978-3-374-06350-5; Herder: ISBN 978-3-451-38901-6

Recenzowane dzieło (*Spór o odpusty. Dokumenty, ekumeniczne komentarze, artykuły*. Część I: *Dokumenty sporu o odpusty*. Tom I/1: *Historia sporu o odpusty 1095–1517. Dokumenty Kościoła, prawo, teologia, liturgia, kazania, listy odpustowe*) jest tomem inaugurującym szeroko zakrojony naukowy projekt ekumeniczny, a zarazem pierwszą publikacją o charakterze całościowej monografii. Jak piszą w przedmowie redaktorzy tej dokumentacji, prof. Theodor Dieter, dyrektor luterńskiego Instytutu Badań Ekumenicznych w Strasburgu, oraz prof. Wolfgang Thönissen, dyrektor katolickiego Instytutu Ekumenicznego im. Johanna Adama Möhlera w Paderborn, punktem wyjścia ich nowatorskiego projektu jest 95 tez Marcina Lutra „wyjaśniających moc odpustów”, które nabrały silnego i symbolicznego znaczenia dla historycznego rozumienia Reformacji. Redaktorzy zwracają uwagę na pewien paradoks; polega on na tym, że z jednej strony 31 października każdego roku obchodzona jest Reformacja (np. w 2017 r. włożono wiele starań w przygotowanie jej 500-letniej rocznicy), zaś z drugiej strony ciągle nie ma pogłębionego historyczno-teologicznego komentarza, który interpretowałby każdą kolejną z 95 tez, uwzględniając wyniki badań ostatnich dziesięcioleci odnośnie do teologii i religijności późnego średniowiecza oraz teologię wczesnego Lutra.

Konstatacja ta skłoniła dyrektorów obu instytutów do stworzenia historyczno-krytycznego projektu badawczego: „ekumeniczny komentarz 95 tez o odpustach Marcina Lutra”. Do jego realizacji zaangażowano 12 ewangelickich i katolickich teologów i teologów oraz grupę specjalistów do poszczególnych zagadnień. Ekumeniczny charakter tego przedsięwzięcia wyraża się zarówno w tym, że tezy

Marcina Lutra będą komentowane przez katolickiego i ewangelickiego teologa, jak również w tym, że wraz z tezami Lutra będą analizowane również opinie jego przeciwników. Wyniki badań projektu mają się ukazać w trzech częściach: 1. Dokumenty źródłowe odnośnie do odpustów w średniowieczu. 2. Teksty, które wpłynęły na właściwą debatę odnośnie do odpustów. 3. Materiały, które w późniejszym czasie swoimi argumentami i ocenami odnosiły się do tych kontrowersji teologicznych (s. V–VI).

Pomysłodawcy tego ekumenicznego projektu zwracają uwagę na to, iż tezy Marcina Lutra zostały przez niego spisane jako podstawa do debaty w Wittenberdze. Taka forma akademickiej dysputy nigdy się jednak nie odbyła, chociaż wiele z tez było przedmiotem dyskusji Lutra w Augsburgu z kard. Cajetanem w 1518 r. oraz z Janem Ekiem w 1519 r. Dyrektorzy Instytutów, Theodor Dieter i Wolfgang Thönissen, traktują zatem wartość włożonego wysiłku akademickiego jako współczesną próbę realizacji takiej dysputy prowadzonej ze współczesnej perspektywy i korzystającej z dorobku dotychczasowych badań. W teologicznym wprowadzeniu redaktorzy przedstawiają dotychczasowe próby ujęcia tez Marcina Lutra na przestrzeni dziejów oraz argumenty wyjaśniające, dlaczego całościowy oraz teologicznie pogłębiony komentarz tez do dzisiaj nie został przygotowany. To dlatego owocem zaplanowanych badań ma być zaprezentowanie obszernego, jak dotychczas jeszcze nie podjętego w przeszłości, historyczno-krytycznego komentarza teologicznego. Wagę i wartość podejmowanego projektu można rozpoznać już w tym, że autorzy u samego początku swoich badawczych poczynań zrezygnowali z apologetyki, zarówno w formie obrony krytyki Lutra, jak i obrony samych odpustów. W centrum ich naukowych eksploracji jest zatem, na ile będzie to możliwe, rzeczowe ukazanie kontrowersji teologicznej XVI w. oraz kontekstu jej powstania. Autorzy chcą analizować teologiczne założenia Marcina Lutra, które inaczej postrzegają zarazem współcześni historycy, jak i przeciwnicy Reformacji z tamtych lat. Wysiłki komentatorów kierują się więc ku temu, aby w równym stopniu podjąć analizę struktury argumentów zarówno Marcina Lutra, jak i jego przeciwników, dając każdej ze stron, w sposób maksymalnie możliwy, bezstronny punkt wyjścia (s. XII–XXIII).

Przygotowanie komentarza do 95 tez Marcina Lutra dotyczących odpustów musi poprzedzić prezentacja tekstów źródłowych na temat istoty odpustów w średniowieczu. Dlatego starannie wyselekcjonowano około 70 dokumentów w języku oryginalnym (łacina oraz wczesno-nowo-wysoko-niemiecki) oraz przygotowano ich tłumaczenie na współczesny język niemiecki. Średniowieczne teksty łacińskie w miarę możliwości zostały przetransponowane na łacinę klasyczną. Całość tekstów źródłowych podzielono na trzy etapy. Pierwszy: Historia sporu o odpusty 1095–1517; drugi: Spór o odpusty pomiędzy 1517 a 1520 r.; trzeci: Oddziaływanie sporu o odpusty 1520–1573 (s. XIII–XV).

Z całości zaplanowanego projektu w 2021 r. ukazał się pierwszy tom tekstów źródłowych odnoszący się do pierwszego etapu. Tom ten, zatytułowany *Vorgeschichte des Ablassstreits 1095–1517. Kirchliche Verlautbarungen, Recht, Theologie, Liturgie, Predigten, Ablassbriefe* (*Historia sporu o odpusty 1095–1517. Dokumenty Kościoła, prawo, teologia, liturgia, kazania, listy odpustowe*), otwiera przedmowa od redaktorów (s. V–VII), następnie pojawia się wstęp teologiczny z objaśnieniami metodologicznymi (s. XIII–XXIX), po których przedstawiono rdzeń recenzowanej publikacji, a zatem zbiór tekstów źródłowych ze średniowiecza (s. 1–545). Całość tomu zwieńczono indeksem osób oraz rozdziałów z tekstów prawnych (s. 547–551).

W recenzowanym tomie umieszczono 25 tekstów źródłowych, z czego 5 z nich przetranskrybowano, wydając je po raz pierwszy. Oryginalne teksty zostały w taki sposób ułożone, iż przy ich lekturze czytelnik po lewej stronie widzi tekst źródłowy, a po prawej jego tłumaczenie. Każdy z 25 dokumentów poprzedzony jest trzema elementami: krótkim wstępem historyczno-teologicznym, informacją bibliograficzną na temat źródła danego dokumentu oraz wykazem współczesnej literatury naukowej, podejmującej tematykę zawartą w danym dokumencie. Dzieło to w swoim metodologicznym zamyśle jest zatem bardzo dobrym narzędziem do dalszych ekumenicznych badań naukowych czy też do przygotowywania nowych, własnych tłumaczeń i interpretacji tekstów, które zostały tam uwzględnione.

25 zamieszczonych dokumentów pogrupowano w trzy działy. Pierwszy z nich, „dokumenty odnośnie do odpustów w średniowieczu”, zawiera wybrane wypowiedzi soborowe oraz bulle papieskie. W drugim dziale zostały zawarte „aspekty średniowiecznego znaczenia odpustów” zebrane w pięciu obszarach: 1. Prawo. 2. Refleksja teologiczna. 3. Kazania i pisma duchowe. 4. Liturgia. 5. Udokumentowane zaświadczenia o odpustach. W trzecim dziale zamieszczono dokumenty dotyczące „odpustowej inicjatywy arcybiskupa z Moguncji księcia elektora Albrechta von Brandenburg”.

Niniejsza publikacja jest cennym wkładem wzbogacającym starania w zakresie szeroko rozumianego dialogu ekumenicznego. Jej wartość ujawnia się przede wszystkim w dostępie do oryginalnych tekstów źródłowych, które odegrały istotną rolę w rozwoju nauki o odpustach od 1095 do 1517 r. Do zalet publikacji należy też dodać opublikowanie pięciu nowych tekstów źródłowych. Dużym wyzwaniem, przed którym staje niniejsza publikacja, jest współczesne podjęcie dotąd niezrealizowanej akademickiej dysputy naukowej, leżącej u podstaw Reformacji, a zaplanowanej już ponad pięć wieków temu.